

МОВОЗНАВСТВО

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЧИНИ В ДРУГІЙ ПОЛ. ХІХ СТ.¹

УЛЯНА ХОЛОДОВА

Університет імені Палацького, Оломоуць — Чеська Республіка
uljana.cholodova@upol.cz; ORCID: 0000-0002-1950-2225

ROZWÓJ JĘZYKA UKRAIŃSKIEGO NA TERENIE GALICJI W DRUGIEJ POŁOWIE XIX WIEKU

ULIANA CHOŁODOWA

Uniwersytet imienia Pałackiego, Ołomuniec — Czechy

STRZESZCZENIE. Przedmiotem artykułu jest analiza głównych tendencji kształtowania się zasobu leksykalnego odmiany języka zachodnioukraińskiego w Galicji — na terenie dawnych Austro-Węgier. Na specyfikę rozwoju oraz kształtowanie się ukraińskiego języka literackiego w opisywanym regionie wpłynęła wielojęzyczność środowiska, w którym miała miejsce aktywna interakcja międzyjęzykowa powodująca zapożyczenia znacznej części słownictwa z innych języków. Ówczesni językoznawcy przyczynili się, pod wpływem idei odrodzenia języków słowiańskich, do stworzenia podstaw gramatyczno-leksykalnych ukraińskiego języka literackiego w oparciu o język potoczny. W rezultacie spowodowało to zastosowanie form dialektalnych na płaszczyźnie ogólnogalicyskiej. Jednocześnie brak jednostek leksykalnych w języku potocznym został zrównoważony poprzez wprowadzenie zapożyczeń z języka starosłowiańskiego, rosyjskiego, polskiego oraz częściowo niemieckiego, jak również zastosowanie derywatów typowych dla języka ukraińskiego.

Słowa kluczowe: zasób leksykalny, odmiana języka zachodnioukraińskiego, Galicja, język literacki

¹ Статтю виконано в межах гранту Příspěvek vznikl za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2018_018 — Text a intertextualita ve slovanských literaturách a kultuře II.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE TERRITORY OF GALICIA IN THE 2ND HALF OF THE 19TH CENTURY

ULIANA KHOLODOVA

Palacký University, Olomouc — Czech Republic

ABSTRACT. The article presents the analysis of main tendencies of the vocabulary formation of the western Ukrainian variant of standard Ukrainian in the territory of the former Austro-Hungarian Empire, especially in Galicia. The specificity of the development and formation of the Ukrainian standard language in this region was a multilingual environment which comprised an active interlanguage interaction. These factors contributed to the borrowing of a significant part of the vocabulary from other languages. In addition, artists of that time, who were influenced by the idea of the Slavic languages' revival, promoted the creation of grammar books and the lexical basis for the Ukrainian standard language through the use of a folk-colloquial variant. Consequently, this resulted in the use of the dialectal layer, including both general Galician words and peculiarly dialectal ones. The lack of lexical units in the colloquial speech was offset by borrowings from Church Slavonic, Russian, Polish and, in part, German according to the word-building models which were typical of Ukrainian.

Key words: vocabulary, western Ukrainian variant of the Ukrainian standard language, Galicia, standard language

Проблему, що стосується становлення та походження української мови кризь призму історії народу, формування її літературних варіантів, впливу різноманітних діалектів української мови та інших мов, вивчали представники українського, російського, польського, чеського й німецького мовознавства². Концепції про походження й розвиток української мови змінювалися під історичним і політичним впливом. Напр., полеміка між російським істориком М. Погодіним та українським істориком й етнографом М. Максимовичем, російським славістом-фольклористом О. Соболевським й українським мовознавцем П. Житецьким. Спираючись на ретельний аналіз давніх писемних пам'яток та фактів живої української мови, українські дослідники історії національної мови (О. Потебня, П. Житецький, М. Максимович), науково обґрунтовували старожитність, самобутність української мови та її говірок. На межі ХХ–ХХІ ст. різноманітні аспекти українського глотогенезу активно розробляють Г. Півторак, В. Німчук, О. Царук, Ю. Карпенко та ін.

² Детальніше див.: У. Холодова, *Становлення і розвиток української літературної мови у контексті чесько-українських культурних зв'язків*, [в:] *Słowiańszczyzna dawniej i dziś — język, literatura, kultura*, Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2017, с. 61–74.

Один із сучасних дослідників питання походження української мови австрійський професор-славист М. Мозер частково спирається на наукову спадщину Ю. Шевельова й наголошує на тому, що формування сучасної української літературної мови відбувалося в тісній співпраці галичан, які є носіями так званого західного варіанта української літературної мови, та представниками Великої України.

Тему становлення й розвитку української мови в Галичині в тодішньому історико-культурному контексті ґрунтовно описав професор М. Лесюк [Лесюк 2014]. У дослідженні увагу присвячено головно граматичній кодифікації, правопису, створенню термінології. Докладно розглянуто й діяльність багатьох примітних галицьких діячів: І. Могильницького, М. Огоновського, С. Смаль-Стоцького, Й. Лозинського, проаналізовано мову літературних творів В. Стефаніка, М. Черемшини та ін., підкреслено важливу роль І. Франка у створенні так званого узусу західноукраїнського варіанта української літературної мови. М. Лесюк зазначає, що раніше, зокрема в радянський період, не можна було стверджувати існування двох варіантів української мови, але сьогодні неможливо заперечувати їхнє існування. Адже в Галичині, на відміну від Великої України, де згідно з Емським указом було заборонено послуговуватися українською мовою, вона мала можливість розвиватися вільно, хоча її роздирали внутрішні протиріччя й велися з приводу цього гарячі дискусії. Тут друкували свої твори східноукраїнські письменники, хоч вони й не завжди погоджувалися із засадами правопису, що діяв у півдавстрійській Україні, а тому й виникали численні дискусії стосовно можливості взяти галицький правопис за основу. Інформацію про наслідки цих дискусій Б. Грінченко репрезентував у статті *Галицькі вірші*, опублікованій у газеті „Правда” (1891), де автор звинувачує галицьких письменників у надмірному вживанні полонізмів. Цю дискусію підтримали й інші письменники з Великої України, зокрема А. Кримський, які вважали, що Галичина не може претендувати на створення української літературної мови, оскільки становить лише малу частину України. Не може бути галицько-української й херсонсько-української мов.

Складні історичні умови формування української мови в чужомовних просторах Австро-Угорської імперії, Польщі, Угорщини, Чехословаччини створили умови для виникнення західноукраїнського варіанта літературної мови к. XIX – поч. XX ст. на базі “простої руської мови к. XIX – поч. XX ст. та галицько-буковинського койне к. XVI – поч. XX ст.” [Ткач 2001: 86]. На позначення цього явища використовують термін *галицький інтердіалект* [Ажнюк 1999: 292] — місцевий різновид української мови, що можна порівняти з так званим чеським *інтердіалектом*³. Практичне вивчення західноукраїнського варіанта літературної мови к. XIX – поч. XX ст. як сучо

³ Чеський *інтердіалект* — це наддіалектне утворення чеської мови (народнорозмовна мова). Так, роман Я. Гашека *Пригоди бравого вояка Швейка* написано цим наддіалектом, а переклад українською мовою було успішно зроблено С. Масляком (1970 р.) з використанням галицького інтердіалекту.

мовного феномена — цікавого й важливого для ретроспективного розуміння історії української літературної мови, а також для перспективи розвитку й удосконалення літературних варіантних норм сучасної української літературної мови — тільки-но розпочалося [Ткач 2001: 87].

Значна частина мовних одиниць західного варіанта української літературної мови, уживаних у Західній Україні до 1939 р., за Радянської України була заборонена або сприймалася на рівні діалектних, розмовно-побутових, рідкісних тощо. Це, зокрема, запозичення з польської та чеської лексики, частина пуристичних неологізмів, галицькі діалектизми — вони були небажані в радянському українському слововжитку, оскільки відхиляли українську мову від російської [Struminsky 1980/1981: 325]. Нині спостерігаємо активізування раніше вживаних слів різноманітних тематичних груп, але насамперед суспільно-політичної лексики: *поступ* — ‘розвиток’, ‘прогрес’; *розвій* — ‘розвиток’; *соборний* — ‘унітарний’, ‘об’єднаний’; *потяг* — ‘поїзд’; *валіза*, *наплечник*, *збіжжя*, *відсоток*, *царина* та ін. [Кочерган 1997: 19–23]. Певний вплив на цей процес має мовна практика діаспори, яка дотримується традицій західноукраїнського варіанта української літературної мови, порівн.: *мапа*, *засадничий*, *амбасада*, *обсервація*, *заручник*, *речник*, *доповідник*, *опінія*, *славень*, *гелікоптер*, *фундація* тощо [Єрмоленко 2001: 17].

Характерною ознакою тогочасного галицько-буковинського континуума було багатомовне середовище, у якому відбувалася активна міжмовна взаємодія, де найвищий щабель мовного престижу мали німецька й польська мови. Проте тогочасні демократичні процеси в суспільно-культурному житті спричинили перерозподіл комунікативного простору на користь мови корінного населення Галичини й Буковини — української. Проникнення української мови у вищі сфери суспільного життя (освіту, науку, культуру, політику) супроводжувалося неминучим впливом більш розвинутих у соціальному й комунікативному планах польської та німецької мов. У результаті з’являлося чимало запозичень і кальок, що підпорядковувалися внутрішнім законам розвитку української мови, та одночасно відбувався процес розвитку власномовного словотворення, зміни значень слів [Шевельов 1996: 26–36].

Згідно з дослідженнями Д. Томаса вплив німецької мови на мови слов’янських народів, що проживали на території Габсбурзької імперії, був загальним і виявився в подібних запозиченнях лексем у різних слов’янських мовах. Серед них є такі, якими послуговувалися галичани та буковинці наприкінці XIX – на поч. XX ст., напр.: *geshaft* (гешефт — ‘справа’, ‘оборудка’), *frizur* (фризура — ‘зачіска’), *strudel* (струдель — ‘завиванець’), *spaciren* (шпацирувати — ‘йти на прогулянку’); *flashe* (фляшка — ‘пляшка’), *furt* (фурт — ‘постійно’), *recht* (рехт — ‘розум’, ‘здоровий глузд’) та ін. [Georgie 1997: 347,

350]. Серед запозичень з німецької мови є такі, що засвідчені різностильовими писемними текстами к. XIX – поч. XX ст. й уживані в літературній мові Галичини й Буковини того часу, напр.: *фестини* — ‘свята’, ‘урочистості’; *дзигар* — ‘годинник’; *коц* — ‘ковдра’; *мореля* — ‘крупна вишня’; *бабратися* — ‘ритися в чомусь’; *файний* — ‘гарний’; *фест* — ‘дуже’; *трафити* — ‘поцілити’, ‘потрапити’; *рихтуватися* — ‘готуватися до чогось’ тощо [Кочерган 2001: 19–21].

З огляду на українсько-польську двомовність у Галичині сер. XIX ст. закономірними є полонізми. Є. Грицак писав: „Здебільш це звичайні слова, взяті з щоденного життя, є деякі слова з життя інтелігенції, потрібні для «вищої мови», є й такі, що сильно в нас закоренились і їх досі вживають у Галичині, напр. *устає, взгляд, попірати, уймати, цофнутись*. Але перемагають у тодішній мові яскраві полонізми, що їх уже давно позбулась і наша буденна й літературна мова, як ось: *ведля, веле, вчатий, ехо, кошуля, латво, лкати, неякій, немаль, писовня, речей, розпуд, умієтність, хуть, шпони* та ін.” [Грицак 2002: 60]. Можна сумніватися, чи всі наведені в цитаті слова належать до полонізмів, але факт значного впливу польської мови на українську заперечувати не можна.

Багато зі слів, відсутніх у говірковому мовленні, але необхідних для тогочасної літературно-мовної практики, було запозичено зі старослов’янської мови. Цьому сприяли її близькість до української мови, зрозумілість семантики багатьох слів та авторитет греко-католицької церкви. Значна частина лексичних запозичень зі старослов’янської мови супроводжувалася їхнім частковим адаптуванням до української фонетики, проте характерні ознаки збереглися, зокрема це такі: неповноголосі звукосполучення **ра, ла, ре** між приголосними відповідно до українських **оро, оло, ере**; звукосполучення **жд** на місці східнослов’янського **ж**; іменниковий суфікс **-тель**; дієприкметникові суфікси **-аш, -ущ, -м(ий)**; префікси **воз-, пре-, пред-, со-** та ін. А той факт, що такі самі ознаки характерні й для багатьох слів російської літературної мови, на формування якої, як відомо, відчутно позначився вплив старослов’янської мови, ускладнює, а в деяких випадках й унеможлиблює розмежування фактів запозичення зі старослов’янської чи російської мов. Свого часу Є. Грицак справедливо зазначив: „Що торкається російської мови, то в Галичині вже від кінця 18, а головню в 19 сторіччі, любили тодішні автори підправляти тодішню літературну мову російськими словами, бо не знали й не цінили української народної мови і тому вигідніше було їм заглядати й черпати з старослов’янського або російського словника [...]. Загал тодішньої читацької публіки не знав російської мови, і тому русизми не вражали прикро тодішніх українців. Навпаки, в порівнянні з польськими російські слова видавались оригінальні, цікаві й таємничі” [Грицак 2002: 56–57]. Помітна частина запозичень із церковнослов’янської та російської мов наявна в художніх текстах — поетичних,

прозових, драматургійних, наукових, богословських і публіцистичних, напр.: *безумний, борба, брань, взбудити, взнести, взор, вовлекти, воззрети, громогласний, движеніє, днесь, желаніє, зажагати, исчезнути, лєсть, множество, мрак, наслідваніє, обільно, ужас, трезвость, умірєнность, ходатайство, чувствовати* [див.: Грещук 2016: 197–199].

Однак основу для творення української літературної мови Галичини становила лексика повсякденного спілкування українців та уснопоетичної творчості, що її здебільшого засвідчують тексти, друк яких було започатковано виходом альманаху „Русалка Дністрова” М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького. А своєрідною резонансною подією в Перемишлі 1852 р. була поява альманаху „Лірвак з-над Сяну” — неоціненого джерела для вивчення фонетико-правописних особливостей, лексичного складу, граматичної будови української літературної мови Галичини XIX ст., оскільки його тексти орієнтовано на народну мову як головний чинник формування літературної мови. Як показав аналіз лексичного складу збірника, основу становлять діалектні одиниці тогочасної Галичини, що майже повністю або з деякими фонетичними видозмінами збігалися з лексичними одиницями тогочасної української літературної мови, що формувалася на Наддніпрянщині. Крім того, у текстах наявні вузьколокальні діалектизми, що сприймалися в мовній свідомості як говіркові слова: *банувати* — ‘сумувати’, ‘тужити’; *відректи* — ‘відповісти’; *гайдюга* — ‘собака’; *галабурд* — ‘розлад’; *княгиня* — ‘наречена’; *пляс* — ‘танець’; *пожога* — ‘пожежа’; *поранний* — ‘ранковий’ та ін.; діалектні західноукраїнські слова, напр.: *борзенько* — ‘швиденько’; *братка* — ‘фіалка’; *здибати* — ‘зустріти’; *зетарок* — ‘годинник’; *керниця* — ‘криниця’; *твар* — ‘обличчя’; *напудити* — ‘налякати’; *потрафити* — ‘зуміти’; *уздріти* — ‘побачити’ [Грещук 2016], що з огляду на сучасну українську літературну мову вважаються позанормативними, але в сер. XIX ст. в Галичині були цілком прийнятними для збагачення словника української літературної мови. Більшість з них органічно “влилися” до складу лексики західноукраїнського варіанта літературної мови, ними послуговувалися тогочасні письменники Галичини. Зауважмо, що творці української літературної мови в Галичині усвідомлювали необхідність збагачення лексичного складу мови та її вформування на всіх рівнях на базі ресурсів народної мови. Такий підхід до мови як засобу національної самоідентифікації безпосередньо пов’язаний з ідеєю відродження слов’янських мов. Думки про відродження мов слов’янських народів, позбавлених державності, поневолених іншими народами, започатковані чеським славістом Й. Добровським, за зразком граматики якого та на основі його мовознавчих доробків були створені граматики літературної мови І. Могильницького та М. Лучкая, Й. Лозинського та ін. [Холод 2017: 63–64].

Письменник, учений, великий український патріот Й. Лозинський був непримиренним борцем за українську народну мову, часто вступав у наукові

дискусії, доводячи перевагу української народної мови над церковно-слов'янською, польською, німецькою та російською, фонетичного правопису — над етимологічним. Він писав: „Если хочемо наш язык образовати, то заданьом нашим бити повинно, увальняти го з під впливу польського, церковного, російського і німецького языка” [Лозинський 2001: 208]. У статті *О язичь рускимъ* мовознавець репрезентував своє ставлення до народної мови. Він стверджував, що в регіоні повинна бути одна офіційна мова, мова того народу, „которий въ тимъ краю є первобытнимъ и численнѣйшимъ”, бо інакше „допустивши на Руси до школь и урядовъ еще иннонародни языки впривадили бысьмо якисъ хаосъ, якесь бабилоньске помѣшанье языковъ, а молодь мусила б марнувати час на «науку» кылькох мов” [Лозинський 1849: 22–23]. Він уважав неправдою те, що українська мова не придатна до обслуговування літератури, адже українською були написані літописи й закони, за литовського панування вона була мовою двору, суду й дипломатії, однак часом від неї відступилася шляхта, тож українську мову знову потрібно було повернути до вжитку. У численних своїх доробках Й. Лозинський визначає основні риси літературної мови. Перша з них — багатство слів і форм, що є в арсеналі тієї чи тієї мови. Немає мови, що відразу б змогла забезпечити назвами всі ті реалії, які охоплює думка. Але із часом такі слова знаходяться, вливаються в мову. Учений демонструє універсальність української словотвірної системи, багатство арсеналу словотвірних формантів на конкретних прикладах (напр., в іменників: *хлопец, хлопчик, хлопчина, хлописко; Ивасьо, Ваньо, Иванище, Иваниско; бабуня, бабка, бабище, бабиско*; у прикметників — *сивий, сивенький, найсивіший* тощо). Він слушно зазначає, що жодною іншою мовою такі відтінки значень передати не можна [див.: Лозинський 1849: 11–12].

Аналіз різних текстів тогочасних авторів, зокрема збірника *Лірвак з-над Сяну*, дав змогу визначити, що найбільш продуктивними в той час були моделі віддієслівних та відприкметникових іменників з абстрактним значенням за характерним зразком української та старослов'янської мов, напр., деад'єктивів на **-ня (-нє, -ніє)**: *вінчаня, заблуканя, образованє, опусканє, плеканіє* та ін. [Лірвак 2001: 201–211], деад'єктивів на **-ість / -ость**: *безжурність, гибкість, прийдучість, лагодність, смірність* [Лірвак 2001: 201–208, 282, 286]. Такі деривати поширені в текстах конфесійного, наукового й публіцистичного стилів. Синонімними до деад'єктивів на **-ість** були новотвори на **-ство** — *звитяство, богатство, убожество* та ін. [Лірвак 2001: 209, 295]. Для творення найменувань виконавців дії використовувався старослов'янський суфікс **-тель** — *ділатель, предплатитель, писатель, перестроитель* [Лірвак 2001: 208, 213, 216]. Пізніше цей суфікс був витіснений більш продуктивним **-ник** — *противник, ремесльник* та ін. [Лірвак 2001: 261, 235].

В аналізованих текстах знайдено деривати, утворені за іншими словотвірними моделями, проте їхня кількість незначна. Також виявлено складні сло-

ва, утворені осново- та словоскладанням, що переважно супроводжувалося суфіксацією. Ці новотвори були кальками старослов'янських композитів або оригінальними за зразком старослов'янських: *глибокоучений, гостинприємство, скорописець, чужоземець* та ін. [Лірвак 2001: 251, 128, 319, 261]. Чимало новотворів не прижилися в українській мові та були замінені більш удалими лексичними формаціями, утвореними за продуктивними словотвірними моделями української літературної мови, або ж були витіснені запозиченнями з інших мов.

Отже, намагання створити лексичну базу української літературної мови на території Галичини сер. XIX ст. на народній розмовній основі супроводжувалося актуалізацією неоднозначних тенденцій та зумовило використання діалектного прошарку: і загальногалицьких слів, що в той час сприймалися як стандартні, нормативні для літературної мови, яка формувалася в Галичині, і власне діалектних. Брак лексичних одиниць у народнорозмовній мові компенсувався запозиченнями зі старослов'янської, російської, польської та частково німецької мов за характерними для української мови словотвірними моделями.

Список використаної літератури

- Ажнюк Б., *Мовна єдність нації: діаспора й Україна*, Київ: Рідна мова, 1999.
- Грицак Є., *Українська літературна мова в Галичині в половині XIX сторіччя*, [в:] *Вибрані українознавчі праці*, ред. В. Пилипович, Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2002, с. 31–71.
- Грещук В., *Лексика української літературної мови в Галичині середини XIX ст.: діалектне підґрунтя, запозичення, словотвір*, [в:] „Słowo u Słowian”, 2016, с. 195–208.
- Єрмоленко С., *Тенденції розвитку літературної мови*, [в:] „Мовознавство”, 2001, вип. 2, с. 11–20.
- Кочерган М., *Лексико-семантичні процеси в українській мові на сучасному етапі*, [в:] „Ukrainistika na prahu nového století a tisíciletí”, 2001, с. 19–21.
- Кочерган М., *Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови*, [в:] „Мовознавство”, 1997, № 1, с. 19–23.
- Лесюк М., *Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині*, Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014.
- Лірвак з-над Сяну. Перемиські друки середини XIX ст.*, ред. В. Пилипович, Перемишль: [б. в.], 2001.
- Лозинський Й., *О образованію языка руського*, [в:] *Перемиські друки середини XIX ст.*, ред. В. Пилипович, Перемишль: [б. в.], 2001, с. 201–210.
- Лозинський Й., *О язичь рускимь*, [в:] „Зоря Галицкая”, 1849, вип. 4, с. 11–12, 22–23.

- Ткач Л., *Интерферентні явища в західному варіанті української літературної мови к. XIX–п. XX ст. і проблема мовної норми*, [в:] „Ukrainistika na prahu nového století a tisíciletí”, 2001, с. 83–87.
- Холод У., *Становлення і розвиток української літературної мови у контексті чесько-українських культурних зв'язків*, [в:] *Słowiańszczyzna dawniej i dziś — język, literatura, kultura*, Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2017, с. 61–74.
- Шевельов Ю., *Внесок Галичини у формування української літературної мови*, упоряд. О. Гузар, Львів: Наукове т-во ім. Т. Шевченка, Нью Йорк: [б. в.], 1996.
- Georgie T., *The Role of German Loanwords in the Slavic Languages of the Formel Habsburg Empire*, [in:] „Canadian Slavonic Papers”, 1997, p. 333–359.
- Struminsky B., *Two variant of modern Ukrainian*, [in:] „Ricerche slavistiche”, 1980/1981, p. 325–349.

Spysok vykorystanoi literatury [References]

- Azhniuk B., *Movna yednist natsii: diaspora y Ukraina [The Language Unity of the Nation: Diaspora and Ukraine]*, Kyiv: Ridna mova, 1999.
- Hrytsak Ye., *Ukrainska literaturna mova v Halychyni v polovyni XIX storichchia [Ukrainian Standard Language in Galicia in the Middle of the XIX Century]*, [v:] *Vybrani ukrainoznavchi pratsi*, red. V. Pylypovych, Peremyshl: Peremyskyi viddil OUP, 2002, s. 31–71.
- Greshchuk V., *Leksyka ukrainskoi literaturnoi movy v Halychyni seredyny XIX st.: dialektne pidgruntia, zapozychennia, slovotvir [The Vocabulary of the Ukrainian Standard Language in Galicia in the Middle of the XIX Century: the Dialectal Basis, Borrowing, Word Formation]*, [v:] „Słowo u Słowian”, 2016, s. 195–208.
- Yermolenko S., *Tendentsii rozvytku literaturnoi movy [Trends of the Standard Language Development]*, [v:] „Movoznavstvo”, 2001, vyp. 2, s. 11–20.
- Kocherhan M., *Leksyko-semantychni protsesy v ukrainskii movi na suchasnomu etapi [Lexical & Semantic Processes in the Modern Ukrainian Language]*, [v:] „Ukrainistika na prahu nového století a tisíciletí”, 2001, s. 19–21.
- Kocherhan M., *Nimetski leksychni zapozychennia v pviddenno-zakhidnykh hovorakh ukrainskoi movy [German Lexical Borrowings in the Southwestern Dialects of the Ukrainian Language]*, [v:] „Movoznavstvo”, 1997, № 1, s. 19–23.
- Lesiuk M., *Stanovlennia i rozvytok ukrainskoi literaturnoi movy v Halychyni [Formation and Development of the Ukrainian Standard Language in Galicia]*, Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2014.
- Lirvak z-nad Sianu. Peremyski druky seredyny XIX st. [Lirvak from Above Xi'an. Predomysky Presses of the Middle of the XIX Century]*, red. V. Pylypovych, Peremyshl: [b. v.], 2001.
- Lozynskiy Y., *O obrazovanii yazyka rus'kogo [About the Creation of the N Language]*, [v:] *Lirvak z-nad Sianu. Peremyski druky seredyny XIX st.*, red. V. Pylypovych, Peremyshl: [b. v.], 2001, s. 201–210.
- Lozynskiy Y., *O yazykь ruskim" [About Russian Language]*, [v:] „Zoria Halyskaia”, 1849, vyp. 4, ss. 11–12, 22–23.

- Tkach L., *Interferentni yavyshta v zakhidnomu varianti ukrainskoi literaturnoi movy k. XIX – p. XX st. i problema movnoi normy* [*Interferential Phenomena in the Western Version of the XIX–XX Centuries Ukrainian Standard Language and the Problem of Linguistic Norm*], [v:] „Ukrajiniстика na prahu nového století a tisíciletí”, 2001, s. 83–87.
- Kholod U., *Stanovlennia i rozvytok ukrainskoi literaturnoi movy u konteksti chesko-ukrainskykh kulturnykh zv'iazkiv* [*Formation and Development of the Ukrainian Standard Language in the Czech-Ukrainian Cultural Relations Context*], [v:] *Słowiańszczyzna dawniej i dziś — język, literatura, kultura*, Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart, 2017, s. 61–74.
- Shevelov Yu., *Vnesok Halychyny u formuvannia ukrainskoi literaturnoi movy* [*Contribution of Galicia to the Formation of the Ukrainian Standard Language*], uporiad. O. Huzar, Lviv: Naukove t-vo im. T. Shevchenka, Niu York: [b.v.], 1996.
- Georgie T., *The Role of German Loanwords in the Slavic Languages of the Formel Habsburg Empire*, [in:] „Canadian Slavonic Papers”, 1997, p. 333–359.
- Struminsky B., *Two variant of modern Ukrainian*, [in:] „Ricerche slavistiche”, 1980/1981, p. 325–349.